

KAZENSKO PRAVO - SPLOŠNI DEL

izpiski iz knjige

1. KRIMINALITETA IN KAZENSKO PRAVO

Deviantna (odklonska) ravnanja so ravnanja, ki jih kaka družbena skupina ali družba v celoti šteje za drugačna - nenormalna oz. neobičajna, škodljiva, nemoralna, asocialna, za družbo nevarna. deviantna ravnanja ljudi, ki pomenijo kršitev kakšne zapovedi ali prepovedi, so številna in najrazvrstnejša. Pokažejo se nam tudi kot posebni družbeni pojavi: kriminaliteta, alkoholizem, narkomanija, brezdelništvo, potepuštvost, harzarderstvo, prostitucija ipd.

Kazniva ravnanja so samo tista, ki jih z ustavo določeni pristojni zakonodajni in drugi državni organi po posebnih kriterijih izberejo in kot takšne določijo v ustreznih pravnih predpisih. Izraz kazniva ravnanja je skupno ime za disciplinske prestopke, prekrške in kazniva dejanja (poglavitne skupine kaznivih ravnanj).

Kaznovalna sankcija je pravna sankcija, ki storilcu grozi z odvzemom ali z omejitvijo kakšne njegove pravice (npr. prostost, premoženje, pravice). Hkrati z zapovedjo ali prepovedjo je namreč s pravno normo vedno predpisana tudi pravna sankcija za njeno kršitev.

KRIMINALITETA - v ta pojem uvrščamo vsa tista dejanja, ki so v kazenski zakonodaji kake države zapisana kot kazniva. kriminaliteto kot družbeni pojav sestavljata 2 kategoriji kaznivih dejanj:

1. **“mala in se”** (zla sama po sebi) - dejanja, katerih človeška, moralna ter socialna nevednost in nevarnost sta vsakomur očitni. Glede potrebe po kaznivosti takih dejanj je soglasje skoraj popolno.
1. **“mala prohibita”** (prepovedana zla) - dejanja, ki napadajo ali ogrozijo kakšno trenutno pomembno dobro ali poseben interes ali pravilo oz. prekršijo kakšno zapoved ali prepoved, ki izvira iz trenutnih političnih, gospodarskih in socialnih razmer. Taka dejanja niso zla sama po sebi, temveč jih je pristojni zakonodajni organ ocenil kot zlo in razglasil za kazniva dejanja.

Reakcija proti kriminaliteti ima dva poglavitna namena: represivnega (zatiranje) in preventivnega (preprečevanje) tistih ravnanj ljudi, ki jih v kaki državi štejejo za nevarna.

REPRESIJA (zatiranje) je posebna oblika delovanja nekaterih državnih organov, ki je prisilne narave. Kaže se v različnih ukrepih, ki vodijo do uporabe kazni in drugih kazenskih sankcij zoper storilca kaznivega dejanja v predpisanem postopku. V praktičnem delovanju gre za odkrivanje kaznivih dejanj in storilcev, za pregon storilcev, za to, da se privedejo pred sodišče ter obsodijo in za izvršitev kazenskih sankcij. Omenjeno praktično dejavnost opravljajo posebni državni organi, ki jih na splošno imenujemo **organi kazenskega pregona in kazenskega pravosodja**. Sem sodijo organi za notranje zadeve, državno tožilstvo, sodišča in posebni organi za izvrševanje kazenskih sankcij. Represivna oblika boja zoper kriminaliteto naj bi imela dva učinka:

1. **generalna prevencija** - z javno moralno in družbeno obsodbo kaznivega dejanja in njegovega storilca se želi vplivati na druge ljudi, da ne bi delali kaznivih dejanj. Tu gre za vplivanje na potencialne storilce z grožnjo in zastraševanjem.
1. **specialna prevencija** - kazenska represija se neposredno v obliki kazni izvaja zoper posameznika (storilca kaznivega dejanja). S kaznijo se želi in lahko tudi doseže njegova popolna odstranitev iz družbe (smrtna kazen) ali začasna izločitev iz družbe (odvzem prostosti). Hkrati kazenske sankcije storilca prizadenejo z odvzemom pravic, premoženja, družbenega ugleda ipd. Doživi torej veliko neprijetnega, povzročijo mu trpljenje in druge življenjske neprijetnosti. Iz tega sklepajo, da se bo spametoval ali pa da ga bo vse to vsaj tako preplašilo, da v prihodnje ne bo več delal kaznivih dejanj.

Za vsako kaznivo dejanje je zakonodajalec določil, kakšno kazen naj sodišče izreče, toda kazen je določil v razponu, ki je praviloma precej velik. S tem in z drugimi instrumenti je zakon omogočil, da sodišče izbere

in odmeri kazensko sankcijo glede na težo kaznivega dejanja, stopnjo storilčeve kazenske odgovornosti ter glede na njegovo osebnost.

DELITEV KAZNIVIH RAVNANJ:

1. disciplinski prestopki oz. kršitve delovnih obveznosti
 1. prekrški
 1. gospodarski prestopki
 1. kazniva dejanja

Disciplinski prestopki so najlažja oblika kaznivih ravnanj. Če delavec krši pravila neke gospodarske organizacije, zavoda, državne uprave itd. (kjer je zaposlen), pomeni to disciplinski prestopki in zanj se izrečejo disciplinske sankcije. Za hujše kršitve dolžnosti in delovnih obveznosti zakon (o delovnih razmerjih) dopušča ukrep prenehanja delovnega razmerja, ki je najhujša disciplinska sankcija.

Prekrški so kršitve javnega reda, ki jih določajo zakon ali drugi predpisi in za katere so predpisane sankcije za prekrške. Nekateri kršitve javnega reda v določenih okoliščinah lahko prerastejo v kazniva dejanja. Npr. prekršek je prepovedan prehod čez državno mejo, če pa dejanje stori nekdo, ki je oborožen ali če stori to dejanje nasilno, gre za kaznivo dejanje (311. čl. KZ). Prekrški niso hudo nevarna ravnanja, vendar pa se zanje uporabljajo kazni (predvsem za hujše prekrške). Kazen zapora se lahko predpiše samo z zakonom za hujše kršitve, ki ogrožajo življenje ali zdravje ljudi (trajanje praviloma do 30 dni, za stek takih prekrškov pa do 60 dni). Poleg kazni zapora in denarne kazni se lahko z zakonom predpišejo za prekršek tudi varstveni ukrepi.

Gospodarski prestopki so "družbeno škodljiva kršitev predpisov o gospodarskem ali finančnem poslovanju, ki ga je povzročila ali bi bila lahko povzročila hujše posledice in je s predpisom pristojnega organa določena kot gospodarski postopek." (Ur.l. SFRJ šte. 10/1986) Za gospodarske prestopke je bilo značilno, da se je kot storilec pogosto pojavljala pravna oseba (navadno skupaj s fizično osebo). Zanje je bilo mogoče predpisati tudi varstvene ukrepe, s katerimi se pravni osebi odvzamejo protipravno pridobljeni predmeti, ali se ji prepove opravljati določena dejavnost, odgovorni osebi pravne osebe pa se lahko prepove tudi opravljanje določene dolžnosti. Prihodnja usoda te kategorije kaznivih dejanj še ni dokončno znana.

Kazniva dejanja so tista človeška ravnanja, ki jih družba kot celota ali pa trenutni nosilci oblasti štejejo za pomembne - hude kršitve veljavnih družbenih zapovedi in prepovedi. Kaznivo dejanje je tisto protipravno dejanje, ki ga zakon zaradi njegove nevarnosti določa kot kaznivo dejanje in hkrati določa njegove znake. Za kazniva dejanja so predpisane vedno kazni, toda sodišče lahko poleg ali namesto kazni izreče ob pogojih, ki so določeni v zakonu, tudi varnostne ukrepe in še druge kazenske sankcije.

Kazensko pravo je v veliki meri instrument za izvajanje oblasti vsakokratnega vladajočega razreda nad drugimi razredi in družbenimi skupinami. Je ena izmed najstarejših vej prava, saj se je pojavilo že v najzgodnejšem obdobju tistega družbenega procesa, v katerem sta začela nastajati država in pravo. Kazensko pravo vsebuje tudi norme, ki so drugačne od moralnih ali so celo v nasprotju z njimi.

GARANTNA FUNKCIJA je funkcija kazenskega prava, s katero je posamezniku npr. zagotovljeno, da bo lahko obsojen in kaznovan samo, če bo storil dejanje, katerega kaznivost je določil zakon ali kakšen drug z ustavo določen predpis, še preden je bilo dejanje storjeno, in še ob drugih pogojih, ki so določeni z ustavo in kazenskim zakonikom.

DELITVE KAZENSKEGA PRAVA:

1. kazensko materialno in kazensko procesno pravo
 1. kazensko izvršilno in organizacijsko pravo
 1. splošno in posebno kazensko pravo
 1. mednarodno kazensko pravo

Kazensko materialno in kazensko procesno pravo

Kazenskopravne določbe materialne narave so tiste, ki določajo, katera človeška dejanja, ravnanja in vedenja so kazniva in ki takšna dejanja opisujejo, definirajo in razmejujejo od drugih (nekaznivih) dejanj. Materialno kazensko pravo se uresničuje s kazenskim procesnim pravom. Kazenskopravne določbe

procesne (formalne) narave so tiste, ki urejajo postopek, pristojnosti, dolžnosti, pravice itd. organov kazenskega pregona in pravosodja, obdolžencev, obtožencev in obsojencev, njihovih zagovornikov, prič, izvedencev in drugih udeležencev kazenskega postopka.

Kazensko izvršilno in organizacijsko pravo

Z izvršilnimi določbami je določeno, kdo in kako mora izvršiti kazenske sankcije, ki so bile izrečene storilcem kaznivih dejanj. Z določbami organizacijske narave pa je urejen položaj posameznih državnih organov odkrivanja, pregona ter kazenskega pravosodja in njihova medsebojna razmerja (policija in kriminalistična služba, državna tožilstva, sodišča, odvetništvo), z njimi so določeni njihova organizacija, materialna in krajevna pristojnost, pooblastila ipd.

Splošno in posebno kazensko pravo

Posebno kazensko pravo je tisto, ki se nanaša na kakšno posebno skupino ljudi (npr. vojaško kazensko pravo, ker praviloma velja le za vojaške osebe). Izredno kazensko pravo - gre za določbe, ki veljajo samo v izjemnih primerih (npr. med vojno ali ob neposredni vojni nevarnosti).

Mednarodno kazensko pravo

Posebno se je razvilo po II. sv. vojni, ko je ogorčeno javno mnenje človeštva zahtevalo obsodbo hudodelstev in hudodelcev iz II. sv. vojne. V tem času je nastalo tudi **načelo o nadmočnosti določb mednarodnega kazenskega prava nad nacionalnim pravom**, ki pomeni, da postanejo določbe mednarodne konvencije, pakta ali pogodbe veljavne (ko jih ratificira določeno število držav), neodvisno od tega, ali so jih posamezne države uzakonile v svojem nacionalnem kazenskem pravu ali ne - in celo v primeru, če je nacionalno pravo kakšne države v nasprotju z njimi.

Varnostni svet OZN je ustanovil Mednarodno sodišče za sojenje genocida, vojnih hudodelstev in hudodelstev zoper človečnost, storjenih na ozemlju nekdanje Jugoslavije.

V Sloveniji se sme z dovoljenjem ministra za pravosodje kazensko preganjati tuj državljan (storilec dejanja, ki velja za kaznivo dejanje po splošnih pravnih načelih, priznanih od mednarodne skupnosti) tudi v primeru, če po zakonu njegove države takšno dejanje ni kaznivo.

Določbe mednarodnega kazenskega prava se uveljavljajo samo, če so sprejete v nacionalno kazensko zakonodajo. Kljub temu pa imajo norme mednarodnega kazenskega prava veliko moralno moč in tudi njihov dejanski vpliv je močan, ker pomenijo pritisk na države, da jim morajo prilagoditi svojo nacionalno zakonodajo.

DRUGE ZNANOSTI O KRIMINALITETI:

1. kriminologija
1. kriminalitetna politika
1. penologija
1. kriminalistika
1. sodna ali forenzična medicina
1. sodna ali forenzična psihiatrija
1. psihologija

KRIMINOLOGIJA je znanstveno raziskovalna disciplina, katere predmet je kriminaliteta kot družbeni in individualni pojav. Ukvarja se z zakonitostmi gibanja kriminalitete, z njeno povezanostjo z drugimi družbenimi pojavi in gibanji, predvsem pa raziskuje njeno povezanost z drugimi socialnopatološkimi pojavi in deviantnimi vedenji ljudi ter formalnim in neformalnim reagiranjem na omenjene pojave. Svojo pozornost usmerja tudi na osebnost storilca kaznivega dejanja (nastajanje posameznikove delikventnosti). Poskuša oblikovati temeljne hipoteze o poglavitnih dejavnikih kriminalitete, odtod pa izhajajo tudi njene raziskave in zamisli o možnostih za preprečevanje kriminaliteta in za resocializacijo delikventov. Ta proces poteka v obliki sodelovanja in medsebojnega dopolnjevanja večjega števila posebnih znanstvenih disciplin (npr. sociologija, biologija, psihologija), zato je kriminologija multidisciplinarna in interdisciplinarna znanost in njena metoda je skupinsko delo strokovnjakov.

KRIMINALITETNA POLITIKA je teorija in praksa za boj proti kriminaliteti. *Kriminalitetna politika kot teorija* se ukvarja predvsem z vprašanjem, kako in s katerimi sredstvi naj se družba najsmotrnejše bojuje zoper kriminaliteto. (v skladu s svojo družbenopolitično ureditvijo in z upoštevanjem stopnje družbene materialne in duhovne razvitosti, stanja kulture, običajev in drugih svojih posebnosti). Ne ukvarja se le z zatiranjem kriminalitete (represijo), temveč tudi s proučevanjem sistema primernih ukrepov za preprečevanje kriminalitete. *Kriminalitetna politika kot praktičen boj proti kriminaliteti* obsega tudi politiko kazenskega pregona in kaznovalno politiko ali vprašanje strožjega ali milejšega kaznovanja posameznih kaznivih dejanj; politiko izvrševanja kazenskih sankcij in tudi praktično izvajanje ukrepov za preprečevanje kriminalitete.

PENOLOGIJA je posebna znanstvena disciplina, ki se ukvarja z izvrševanjem kazenskih sankcij. V penologijo sodi tudi skrb za nekdanje obsojence po prestani kazni, ki naj prepreči njihov povratek na kriminalno pot.

KRIMINALISTIKA je znanstvena disciplina in praktična dejavnost, ki se ukvarja s pojavnimi oblikami kaznivih dejanj, s sredstvi za njihovo odkrivanje in z odkrivanjem in identifikacijo storilcev ("znanost o policiji"). Za kazenski postopek ima poseben pomen, saj je njena naloga, da poskrbi za razjasnitev dogodka, ki utegne biti kaznivo dejanje, za zavarovanje sledov, da poišče storilca ali ga identificira ipd.

SODNA ALI FORENZIČNA MEDICINA je "specialna medicinska veja, ki posreduje medicinske ugotovitve kazenskemu in civilnemu pravosodju" (prof. J. Milčinski). V konkretnih kazenskih zadevah namreč samo izvedenec medicinske stroke lahko ugotovi npr. neposreden vzrok smrti, kdaj je nastopila, s katerim sredstvom je bila povzročena itd.

SODNA ALI FORENZIČNA PSIHIATRIJA je ena izmed posebnih medicinskih znanosti, ki se ukvarjajo s kriminaliteto. Njen predmet so diševne bolezni in druge duševne abnormalnosti, ki so v zvezi s kaznivimi dejanji in s kriminaliteto. Sodna psihiatrija pomaga raziskati vprašanje o prištevnosti storilca kaznivega dejanja.

PSIHOLOGIJA v okviru kriminologije poskuša pojasniti tiste osebnostne, psihološke in socialnopsihološke prvine, ki součinkujejo pri nastajanju delikventnosti posameznika in kriminalitete kot družbenega pojava. Za materialno kazensko pravo so zelo velikega pomena splošna psihologija in njene posebne veje (npr. kriminalna psihologija, psihologija mladoletnikov in mladoletnih storilcev kaznivih dejanj). Gre predvsem za vprašanja o kazenski odgovornosti in še zlasti o krivdi. Gre pa tudi za tiste psihološke ugotovitve o storilčevi osebnosti, ki so lahko odločilnega pomena za pravično in smotrno izbiro in odmero kazenske sankcije.

RAZVOJ KAZENSKEGA PRAVA

Najstarejši zgodovinski viri dopuščajo domnevo, da je že praskupnost poznala določena pravila za družbeno sožitje, kakor tudi kršitve teh pravil in družbeno reagiranje zoper take kršitve. Ko se je pojavil presežek proizvodnje in se spremenil v zasebno lastnino nekaterih posameznikov, se je enotna družba razdelila na razrede. Razdelitev družbe na razrede je zahtevala nastanek države, ki si je prizadevala monopolizirati nasilje kot izključno svoje sredstvo za urejanje družbenih odnosov. Prepletajo se elementi prvotnega izгона in kompozicije (odškodnine in odkupnine), zlasti pa maščevanja z elementi kazni, ki polagoma nastajajo kot oblika državnega monopola nad nasiljem.

Posamezne in nesistematične kazenske določbe pravnih spomenikov (npr. Hamurabijev zakonik) so bile že takrat namenjene nekaterim najpomembnejšim omejitvam oblasti in maščevalnosti takratnih mogotcev. Prva omejitev je bilo **talionsko načelo** - "zob za zob, kri za kri" (poskus uvesti sorazmernost med deliktom in kaznijo), druga pa načelo "naj sinovi ne odgovarjajo za grehe očetov" (poskus odprave kolektivne odgovornosti vsega rodu ali družine za dejanje posameznega člana).

V zadnjem stoletju pred.n.št. in v prvem st.n.št. se je v rimskem pravu pojavila zahteva, da se sme kazni zoper storilca kaznivega dejanja uporabiti le, če mu je mogoče očitati, da ga je storil z zlobnim naklepom (dolus malus). To izjemno pomembno omejitev pri uporabi kazenske represije je v 3.st.n.št. teoretično utemeljil rimski pravnik Ulpian, kateremu pripisujejo tudi teoretično utemeljitev sicer že prej znane nekaznivosti duševno abnormalnih storilcev, ker niso sposobni biti krivi. Tako je postavil zametke današnjega pojmovanja kazenske odgovornosti, ki je potrebovalo skoraj 2 tisočletju, da se je vsaj načelno uveljavilo.

Razmah fevdalne družbene ureditve je vodil k čedalje večjemu partikularizmu, ko sta interes in volja lokalnega oblastnika najvišji zakon. Prva večja in samo kazenskemu pravu posvečena kodifikacija se je v Evropi pojavila šele 1532 pod vladavino nemškega cesarja Karla V. - **Constitutio Criminalis Carolina**. Ta zakonik so sprva uporabljali samo subsidiarno, primarno pa deželne zakone in običaje. Ta zakonik pa je vendarle odprl dobo kazenskopravnih kodifikacij. V 18. stol. se pojavijo prve kodifikacije kazenskega prava na Bavarskem (1751) v Avstriji - **Constitutio Criminalis Theresiana**, 1768 in v Prusiji 1794. Splošne značilnosti kazenskega prava, ki so ga uporabljali v sodstvu vse do konca 18. stol. so predvsem v njegovi skrajni zastraševalnosti (izredno krute kazni), arbitrarnosti in partikularnosti (omogočili samovoljnost) in v neenakem položaju, ki so ga imeli pripadniki različnih stanov.

Italijan **Cesare Beccaria** je zbral ter za kriminalno politiko in kazensko pravo meščanske družbe priredil množico raztresenih idej (leta 1764 je v Milanu izdal kratko, a pomembno delo, ki je povzročilo pravi prevrat v kazenskem pravu). Izhodišče njegovih idej so Rousseaujeva družbena pogodba ter iz nje izvirajoča pravica države do represije in njene meje. Te so dane z načelom koristnosti in upoštevanja človekovih naravnih pravic. Namen državne kazenske represije je "preprečiti delikventu, da stori novo škodo svojim sodržavljanom, in preprečiti drugim storitev podobnih dejanj". Preveč krute kazni so brez slehernega pomena, ker napravijo ljudi neobčutljive in imajo prav zato nasproten učinek od zaželenega. Kazniva dejanja in kazni zanje se smejo predpisovati samo z zakonom. Zakoni morajo biti jasni in razumljivi in sodišča jih ne smejo razlagati po svoje. Kazenski postopek mora biti javen, obtožencu je treba zagotoviti obrambo, tortura pa mora biti opuščena. Smrtna kazni ni potrebna, razen v izjemnih razmerah.

Franc Ksaver Jelenc, prof. juridične fakultete v Innsbrucku, je bil vnet privrženec idej Montesquieuja, Beccaria in Rousseauja.

Revolucionarni kazenski zakonik iz leta 1791: največje spremembe v kazenski zakonodaji je povzročila francoska revolucija (1789). Temeljna načela novega kazenskega zakonika (1791): zakonik mora biti human, kazni mora biti sorazmerna kaznivemu dejanju, vrsta kazni mora ustrezati vrsti storjenega kaznivega dejanja, vsi državljani morajo biti pred zakonom enaki in kazni morajo biti v kazenskem zakoniku absolutno določene. Na podlagi teh načel je novi kaz. zakonik odpravil telesne kazni, omejil uporabo smrtne kazni, odpravil samovoljno sodišč in nedoločenost kazni.

Anselm Feuerbach (Nemčija) je trdil, da mora biti država varuh človekovih naravnih pravic in v ta namen mora uporabljati nasilje. Toda nasilja ne sme uporabljati za svojo korist, temveč, da zavaruje svobodo in pravice državljanov. Zato mora biti uporaba nasilja urejena z zakonom in država ne sme dopustiti nikakršne samovolje pri odmeri kazni (tudi sodnikove ne). Zakon je naslovljen na ljudi, zato mora biti jasn in razumljiv ter mora groziti s primernimi kaznimi, ki naj delujejo kot "psihološka prisila", da ne bi ljudje izvrševali kaznivih dejanj (generalna preventivna funkcija). Feuerbach je utemeljeval, da morata biti kaznivo dejanje in kazni zanj vnaprej z zakonom predpisana. Tako je po drugi poti prišel do načela zakonitosti, ki je postalo znano in je bilo polagoma sprejeto v vso evropsko kazensko zakonodajo kot izrek "**nullum crimen nulla poena sine lege**" (nobeno kaznivo dejanje, nobena kazni brez krivde).

KLASIČNA ŠOLA: (šola kazenskega prava)

si zamišlja kaznivo dejanje v skladu s potrebami in z ideologijo meščanstva na oblasti kot napad na višji moralni red oz. kot napad na naravni pravni red. Njeno pojmovanje kazenske odgovornosti je zgrajeno na filozofski podobi o človeku kot bitju, ki je obdarjeno z naravnimi pravicami, razumom in svobodno voljo. Vsak človek naj bi imel možnost izbirati med dobrim in zlim - kazenska odgovornost je samo posebna oblika splošne človekove moralne odgovornosti, ki jo izključujeta samo sila (izključitev svobodne volje) ali duševna abnormalnost (izključitev razuma).

SOCIOANTROPOLOŠKA ŠOLA: (ali italijanska šola družbene obrambe)

Statistične službe so začele zbirati tudi podatke o kriminaliteti, samomorih, nezakonskih rojstvih in podobnih pojavih. Tako zbrani podatki (predvsem pa tedaj nastala znanost o družbi) so omogočili tudi njihovo obdelavo. Številni statistiki so raziskovali različne dejavnike in njihov vpliv na gibanje kriminalitete (ti. statistična ali geografska oz. kartografska šola je cvetela v Franciji in se razširila tudi v Nemčijo in Anglijo). Iz te šole se je razvila še posebna smer raziskovanja, ki se je preusmerila od raziskovanja statističnih dejavnikov (starost, spol, geografska razporeditev itd.) na raziskovanje dinamičnih dejavnikov (krize, industrializacija, urbanizacija ipd). tretji vir, na katerega se je navezala nova socioantropološka šola, so bile raziskave o človeku, o ustroju njegovega telesa, o njegovem izvoru in naravi. Že v 17.stol., predvsem pa v 18. stol. sta antropologija (ANTROPOLOGIJA = znanost o človeku: o njegovem življenju in duševnem ustroju - razvoju človeka, telesnih in duševnih značilnostih, rasah itd.) in medicina dali ne samo številne podatke o anatomski in fiziološki zgradbi človeškega telesa, ampak tudi nekaj hipotez o vzrokih njegove delikventnosti.

Znanje o kriminaliteti in o kazenskem pravu, ki se je kopičilo stoletja in ustrezne družbene razmere so povzročili, da je proti koncu 19. stol. nastala v Italiji socioantropološka šola. Ta znanstvena smer je pravzaprav sinteza (SINTEZA - sestava, združitev) vseh dotedanjih znanj o kriminaliteti in o delikventu ter o kazenskem pravu.

Enrico Ferri je poglavitni tvorec te šole. Svojo teorijo je oblikoval predvsem v delu "Sociologia criminale", 1886 (teorija vsebuje znanstveni, filozofski, kriminalnopolitični in kazenskopravni koncept, ki vsi skupaj sestavljajo enovito celoto). Trdil je, da se v določenem socialnem okolju ob določenih pogojih pojavi določeno število kaznivih dejanj ("niti eno več ali manj"). Ferrijeva kriminalnopolitična koncepcija pa daje prevelik pomen varovanju družbe pred kriminaliteto. V imenu boja proti kriminaliteti se namreč lahko začnejo uvajati vsakršni ukrepi, ki lahko zelo resno ogrozijo temeljne svoboščine in pravice ljudi - tu je morda najslabša točka te šole.

Cesare Lombroso (italijanski psihiater) je na podlagi antropoloških meritev, ki jih je opravil deloma na lobanjah justificiranih obsojencev in drugih ljudi, napravil daljnosežen sklep o delikventu kot posebnem tipu človeške vrste, ki je po številu prirojenih telesnih, bioloških in psiholoških anomalij vnaprej določen za hudodelstvo. Napisal je knjigo "Človek zločinec" (1876). Njegovo stališče je bilo, da je hudodelstvo naraven pojav in tako nujen, kot rojstvo in smrt. Na tej podlagi je izdelal svojo teorijo o individualni genezi (GENEZA = nastanek, začetek) delikventnosti kot zaostanku posameznika na eni nižjih stopenj v razvoju človeške vrste. Teorija je doživela ostro kritiko (Lombroso je tudi sam popravil svoje pretirane trditve tako, da je štel nekatere duševne in telesne značilnosti sicer za odločilne, vendar pa potrebujejo za svoj razvoj v hudodelstvo tudi ugodne fizične, socialne in ekonomske okoliščine). Njegova velika zasluga je v tem, da je usmeril pozornost znanosti tudi na posameznika (storilca kaznivega dejanja) in tako pripomogel k temu, da je tudi v kazensko pravo stopil živi, konkretni človek, namesto klasičnega abstraktnega "*homo delinquens*".

Kljub temu, da je bila ta šola prva sinteza do tedaj zbranega in nakopičenega znanja o kriminaliteti, delikventu in preprečevanju kriminalitete, pa ne moremo nekritično sprejeti vseh njenih idej. Kar zadeva znanstveno koncepcijo, so poznejša raziskovanja ovrgla marsikatero hipotezo - predvsem hipotezo o atavistični (ATAVISTIČEN - podedovan) naravi posameznikove delikventnosti. Zamisel socioantropološke šole ni bila nikoli v celoti sprejeta v kazensko pravo. Po II. sv. vojni se je na to šolo navezalo znano gibanje za novo družbeno obrambo. Tako so zamisli klasične, neoklasične in socioantropološke šole poglavitni viri današnje kazenske znanosti in kazenske zakonodaje.

SOCIOLOŠKA ŠOLA

S stališča etiologije (hipoteze o vzrokih kriminalitete) se nova šola deloma naveže na Ferrija, vendar pa z veliko večjim poudarkom na družbenih dejavnikih kriminalitete in človekove delikventnosti. Prav tako se veliko bolj kot njena prednica usmeri na kazensko pravo.

EKLEKTIČNA ŠOLA

je združila na videz nezdržljiva načela klasične in neoklasične šole z načeli socioantropološke in sociološke šole. Temeljna načela:

- 1* kaz. pravo mora varovati obstoječi družbeni red

- 2* kaznivo dejanje mora ostati v središču pozornosti, pozornost pa je treba posvetiti tudi osebnosti storilca (predvsem individualizacija kazni)
- 3* namen kaznovanja mora biti predvsem v generalni prevenciji, priznati pa je treba tudi specialno prevencijo
- 4* kazen mora ohraniti svojo povračilno in represivno naravo

Kazen nora biti sorazmerna kaznivemu dejanju, v čemer je objektivno merilo pravičnosti. Zato je treba poleg kazni uvesti novo vrsto kazenskih sankcij (varnostni ukrepi), ki naj se uporabljajo predvsem za nevarne povratnike in za nevarne neprištevne ali bistveno zmanjšano prištevne storilce.

GIBANJE ZA NOVO DRUŽBENO OBRAMBO je nastalo v zah. Evropi po II. sv. vojni zaradi uspešnejšega preprečevanja kriminalitete. Njegovo poglavitno izhodišče je bilo prepričanje, da os obstoječi družbeni sistemi in politične ureditve držav zah. sveta rezultat zmage človečnosti, pravičnosti, humanizma, razredne, rasne, verske, ideološke itd. strpnosti in da so usmerjene k blagru vseh državljanov. Kriminaliteta je zato predvsem družbeno negativen pojav, ki moti in ogroža takšno družbeno idilo. Zoper ta pojav se ni mogoče bojevati samo s kazensko represijo. Pomembnejši so ukrepi za saniranje življenjskih razmer za tiste skupine prebivalstva, ki so še materialno in duhovno diskriminirane, in razvoj sistema socialnih služb, ki naj pomagajo posameznikom, ki so zažli v življenjske težave.

KRATEK PREGLED ZGODOVINE KAZENSKEGA PRAVA NA SLOVENSKEM

Ob postopnem osvobajanju ozemlja Jugoslavije in ob koncu II. sv. vojne so nastale nekatere težave v sodstvu, ker je na področju kazenskega prava veljala samo uredba o vojaških sodiščih, ki ni mogla zajeti vseh družbi nevarnih dejanje, ki so se dejansko ponavljala. Položaj je bil urejen z odlokom AVNOJ (3.2.1945), ki je postal leta **1946 zakon o neveljavnosti pravnih predpisov iz časa pred 6.4.1941 in iz dobe sovražne okupacije**. Zakon je dopuščal uporabo posameznih pravnih pravil, ki jih je vsebovalo pravo stare Jugoslavije, če ta pravila niso bila v nasprotju z ustavo FLRJ in ustavami ljudskih republik, z zakoni in drugimi veljavnimi predpisi, kot tudi z načeli ustavnega reda FLRJ. Zakon je tudi izrecno določil, da se smejo taka pravila samo uporabljati, ne smejo pa državni organi svojih odločb s temi predpisi utemeljevati oz. se nanje sklicevati. Na tej podlagi je poslovalo tudi kazensko pravosodje.

Leta **1948** je začel veljati **splošen del kazenskega zakonika**, ki je bil izdelan na podlagi sovjetskih vzorcev. Nekatere določbe (npr. o analogiji, krivdi, odgovornosti za pripravljala dejanja, odgovornosti udeležencev) in pomanjkanje posebnega dela so resno ogrožale temeljne pravice in svoboščine ljudi ter omogočile samovoljo in nezakonitost, ki so se pokazale v nekaterih povsem neutemeljenih in krivičnih obsodbah. Iz prvih povojnih let so znani nekateri politični procesi, s katerimi je tedanja oblast kazensko preganjala ti. razredne sovražnike in politične nasprotnike.

V letu 1948 sta bila sprejeta **zakon o kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost** in **zakon o vojaških kaznivih dejanjih**, ki sta bistveno izpopolnila seznam kaznivih dejanj.

Kazenski zakonik SFRJ 1951: dosledno je upošteval načelo zakonitosti in s tem zavaroval državljane zoper samovoljo in kršitve njihovih pravic. V ta namen je moral odpraviti analogijo in uvesti posebni del zakonika kot izraz zahteve, da je državljan lahko kaznovan samo za dejanje, ki je bilo (še preden je bilo storjeno) določeno kot kaznivo z zakonom in da je zanj predpisana kazen. Na novo je uredil vprašanje kazenske odgovornosti (predvsem vprašanje krivde in odgovornosti za pripravljala dejanja in za udeležbo). Zakonik je povzdignil kazensko zakonodajo Jugoslavije na raven evropskih kazenskih zakonodaj, kot so ugotovili tudi tuji opazovalci. Zaradi hitrega gospodarskega razvoja in napredka kazenskopravne znanosti ter drugih znanosti o kriminaliteti pa se je kmalu pokazalo, da bo treba zakonik dopolniti in popraviti. Novela iz leta 1960 je omilila dokaj stroge kazni in znižala splošni maksimum kazni strogega zapora na 15 let (prej: 20 let). in splošni maksimum zapora na 3 leta (prej: 5 let). Odpravljeni sta bili kazni: dosmrtni odvzem prostosti in izvršitev smrtne kazni z obešanjem. Razširjena je bila možnost

uporabe pogojne obsodbe in uvedena je bila posebna opominjevalna sankcija - sodni opomin, ki se lahko izreče ob določenih pogojih namesto kazni. Zaradi večjih možnosti za individualizacijo kazenskih sankcij je bil razširjen tudi seznam varnostnih ukrepov. Novela je popolnoma na novo uredila kazenskopravne določbe glede mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Naslednje novele (skupaj 7) se nanašajo na usklajevanje z novim ustavnim sistemom, denarnih zneskov zaradi inflacije in na nekatere druge podrobnosti, ki nimajo velikega pomena. Noveli 1962 in 1973 pa pomenita zaostrovanje represije in razširjanje cone kriminalnosti.

1953 je bil izdan **zakon o kazenskem postopku**.

Kazenski zakon SFRJ in kazenski zakon SRS 1977: novi ustavni sistem, ki je začel veljati 1974 je zahteval uskladitev kazenske zakonodaje glede formalne in organizacijske strani. Ustava iz 1974 je priznala republikam večjo mero samostojnosti in suverenosti - na kazenskopravnem področju se je to pokazalo v obliki razdeljene zakonodajne pristojnosti med federacijo in republikami. V pristojnost federacije je pripadel ves splošni del in nekaj poglavij posebnega dela kazenskega prava (med njimi kazniva dejanja zoper državo, človečnost, mednarodno pravo, oborožene sile itd). V pristojnost republik pa je prišlo nekaj nadrobnosti iz splošnega dela, predvsem pa večina poglavij iz posebnega dela. 1977 je Slovenija tako prvič v svoji zgodovini dobila svoj kazenski zakon. Konec leta 1990 so se začele priprave za novo slovensko kazensko zakonodajo. Kazenski zakonik in zakon o kazenskem postopku je Državni zbor sprejel septembra 1994, oba pa sta začela veljati 1.1.1995.

2. KAZENSKI ZAKONIK IN KAZENSKA ZAKONODAJA

Viri kazenskega prava so predvsem tisti predpisi, ki obsegajo kazenskopravne določbe. Materialni viri kazenskega prava so v tistih družbenih odnosih, dobrinah in vrednotah, ki jih kaka družba goji, razvija in varuje. Formalni viri kazenskega prava so posamezni pravni predpisi in njihova celovitost - pravni red ali pravni sistem.

VIRI KAZENSKEGA PRAVA

1. ustava
1. mednarodno kazensko pravo
1. zakon (neposredni vir)
1. drugi viri (posredni, dopolnilni in stranski):
 - 5* drugi zakoni, podzakonski predpisi in splošni akti
 - 6* običaji, sodna praksa in kazenskopravna znanost

USTAVA je hierarhično najvišji zakon vsake civilizirane države.

MEDNARODNE POGODBE (kakor z enim izrazom imenujemo mednarodne konvencije, pakte in druge pogodbe) so zelo pomemben vir kazenskega prava. Če namreč naša država kakšno mednarodno pogodbo ratificira, prevzame s tem tudi obveznost, da bo njene določbe izvajala, predvsem pa, da bo njihovo izvajanje zagotovila tudi s svojo notranjo zakonodajo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe so torej pravni vir sploh in torej tudi pravni vir kazenskega prava. Takšne mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno ali pa so obvezen vir pri oblikovanju konkretnih določb v ustreznih zakonih.

ZAKON je najvišji splošni pravni akt, ki ga lahko izda samo najvišji zakonodajni organ kakšne države (danes je to v večini držav parlament, pri nas pa po novi ustavi Državni zbor). Kazenski zakonik RS (KZ) je Državni zbor sprejel na seji 29.9.1994, objavljen je bil v Ur.listu 63/94 (13.10.1994), veljati pa je začel

1.1.1995. KZ ni formalno zakon nad zakoni in niti ustavno sodišče nima pooblastila za presojo skladnosti kakšnega drugega zakona z njim.

Kazenskopravna norma je konkreten člen zakona, v katerem je določeno dejanje poimenovano (npr. tatvina), opisano (npr. kdor vzame komu tujo premično stvar z namenom, da si jo protipravno prilasti) in je zanj določena kazen (npr. se kaznuje z zaporom do 3 let). Kazenskopravna norma ponavadi vsebuje natančen opis kaznivega dejanja - njegove *zakonske znake*. KZ z določitvijo znakov kakega kaznivega dejanja čim bolj natančno razmejuje kaznivo dejanje od prekrška li disciplinskega prestopka oz. od dejanja, ki sploh ni kaznivo. Samo natančen opis dejanja, določitev njegovih objektivnih in objektivno prepoznavnih znakov omogoča, da sodišča lahko razločujejo kaznivo od nekaznivega, in preprečuje, da bi se skozi razlago nejasnih in ohlapnih zakonskih besedil uveljavljale nezakonitost, samovolja in arbitrarnost.

DRUGI VIRI: sem prištevamo nekatere druge pravne predpise, čeprav gre v teh primerih za posredne, dopolnilne ali stranske vire. Najprej je treba omeniti **zakon o kazenskem postopku** in **zakon o izvrševanju kazenskih sankcij**. Za materialno kazensko pravo so pomembni tudi tisti pravni predpisi, ki se nanašajo na organizacijo sodišč, državnega tožilstva in organov za notranje zadeve. Med stranske in dopolnilne vire moramo šteti tudi nekatere **določbe drugih pravnih predpisov**. Gre za primere, ko se KZ neposredno ali posredno sklicuje na kakšen drug predpis zato, ker ta pojasnjuje ali dopolnjuje kazenskopravno normo. Kot posredni in dopolnilni viri kaz. prava se pojavljajo tudi **drugi zakoni, podzakonski predpisi, splošni akti, strokovna pravila, tehnična pravila** itd., kadar se KZ nanje sklicuje. Nobena izmed pravkar naštetih kategorij v našem pravnem sistemu ni vir za veljavno kazensko pravo. Z njimi namreč ni mogoče ustanavljati ali odpravljati kaznivih dejanj, pa tudi sodne odločbe se nanje ne morejo sklicevati razen seveda v obrazložitvah. Vse pa so zelo pomembne za pravilno uporabo določb kazenske zakonodaje.

VELJAVNOST KAZENSKEGA ZAKONIKA

Čas objave zakona v uradnem listu do njegove uveljavitve imenujemo **vacatio legis** - ta je potreben zato, da bi se z zakonskimi določbami lahko seznanili tisti, na katere je zakon naslovljen in tisti, ki ga bodo uporabljali.

Za storilca kaznivega dejanja se uporablja zakon, ki je veljal ob storitvi kaznivega dejanja, KZ pa določa, da se lahko uporabi tudi nov (kasneje sprejet) zakon - vendar samo, če je za storilca milejši.

KRAJEVNA VELJAVNOST KZ: zakonik velja na ozemlju RS.

Stvarna pristojnost je pravica in dolžnost sodišča določene vrste ali stopnje, da odloča o konkretni kazenski zadevi glede na njeno vsebino. **Krajevna pristojnost** pa je pravica in dolžnost stvarno pristojnega sodišča, da odloča glede na posebno objektivno ali subjektivno zvezo med določeno kazensko zadevo in območjem (teritorijem) tega sodišča.

NAČELA (za kazniva dejanja z mednarodnim elementom):

1. teritorialno načelo
1. realno načelo
1. aktivno personalitetno načelo
1. pasivno personalitetno načelo
1. univerzalno načelo

1. TERITORIALNO NAČELO

KZ RS velja za vsakogar, kdor stori kaznivo dejanje na ozemlju RS. Če se je za isto kaznivo dejanje začel ali končal kazenski postopek v tujini, se storilec preganja v Sloveniji samo z dovoljenjem ministra za pravosodje. Kazen, ki jo je storilec preстал v tujini po sodbi tujega sodišča, se všteva v kazen, ki jo izreče domače sodišče.

KZ RS velja tudi za vsakoga, ki stori kaznivo dejanje na domači ladji, v domačem letalu med poletom ali v domačem vojaškem letalu, ne glede na to, kje sta ladja ali vojaško letalo ob storitvi dejanja.

Načelo, da velja zakon države, pod katere zastavo **ladja** pluje, velja za primere, ko je kaznivo dejanje storjeno na naši ladji, ki je v času storitve na odprtem morju ali v kakšnem tujem pristanišču. Tuja država lahko tako kaznivo dejanje, storjeno v njenih teritorialnih vodah ali njenem pristanišču, obravnava po svoji kazenski zakonodaji - to pa ne izključuje represivne oblasti naše države, da storilcu sodi naše sodišče, če ga zalotijo pri nas ali ga naši državi izročijo.

Glede **letal** velja načelo veljavnosti zakona, v kateri je letalo registrirano. Naša zakonodaja velja za vsa kazniva dejanja, storjena v vojaškem letalu (tudi v primeru, če je bilo v času storitve na letališču druge države). Za naše civilno letalo velja naša kazenska zakonodaja samo, če je bilo kaznivo dejanje storjeno med poletom. Če je bilo dejanje storjeno, ko je letalo na tujem letališču, se šteje, da je dejanje storjeno v tujini - tedaj je mogoče uporabiti našo kazensko zakonodajo po katerem izmed drugih načel, ne po teritorialnem.

Represivna oblast naše države je v nekaterih primerih omejena z ustavo. Gre za izključitev kazenske odgovornosti in kaznivosti poslancev in svetnikov za izražena mnenja in za glasovanje v Državnem zboru in Državnem svetu (materialnopravna imuniteta). Materialnopravno in procesnopravno imuniteto uživa tudi vsakdo, ki sodeluje pri sojenju (ni ga mogoče poklicati na odgovornost za mnenje, ki ga je dal pri odločanju sodišča).

V praksi je vedno več primerov, ko je primerneje, da se storilcu - tujemu državljanu - sodi v tujini, čeprav je kaznivo dejanje storil na ozemlju Slovenije (še ena izjema od načela teritorialnosti). Tako stališče upošteva velik priliv tujcev v Slovenijo in zato tudi večje število kaznivih dejanj, ki jih pri nas storijo. (ZKP: pregon tujca se sme odstopiti tuji državi, če: tuja država temu ne nasprotuje, če gre za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen do 10 let zavora ali če gre za kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa, kjer predpisana kazen ni ovira za odstop).

2. REALNO NAČELO

pomeni, da država podredi svoji represivni oblasti nekatera izrecno določena kazniva dejanja zaradi njihove posebne nevarnosti, glede katerih pa ni mogoče pričakovati, da jih bodo v tujih državah sploh ali dovolj intenzivno kazensko preganjali (□ 121.čl.: ponarejanje denarja ter kazniva dejanja zoper varnost RS in njeno ustavno ureditev). To načelo je obligatorno primarno - v naši državi se mora začeti kazenski postopek za navedena kazniva dejanja, storjena v tujini, čeprav je tam postopek že začel ali že dokončan in čeprav je storilec v tujini že prestal kazen. Olajšava je načelo o vračunavanju v tujini prestane kazni v kazen, ki jo izreče naše sodišče.

3. AKTIVNO PERSONALITETNO NAČELO (nacionalno načelo) □ *naš državljan v tujini*

pomeni, da velja naš KZ, če naš državljan stori kaznivo dejanje zunaj ozemlja Slovenije, pa ne gre za kazniva dejanja iz 121.člena. Našega državljana ni dovoljeno izročiti tuji državi, da bi mu tam sodili za kaznivo dejanje, ki ga je tam storil. Obenem ni dopustno, da bi se izognil kazenskemu pregonu naš državljan, ki je v tujini storil kaznivo dejanje in se zatekel v našo državo. To načelo je subsidiarno - naš KZ se uporabi samo, če kazenskopravna intervencija v tujini ni zadostna.

Storilec se ne preganja, če (124.čl.):

- 1) je kazen, na katero je bil v tujini obsojen, popolnoma prestal, ali če je bilo skladno z mednarodno pogodbo določeno, da bo to kazen prestal v RS,
- 2) je bil v tujini s pravnomočno sodbo oproščen ali mu je bila kazen odpuščena, ali je izvršitev kazni zastarana,
- 3) se za kaznivo dejanje po tujem zakonu preganja na zahtevo oškodovanca, pa takšna zahteva ni bila vložena

Kaznivost dejanja po kazenskem zakonu države, v kateri je bilo storjeno, je pogoj za uveljavitev naše kazenske zakonodaje - **IDENTITETA NORME** ali dvojna kaznivost. Ta pogoj pa ni absoluten, saj je

prepuščeno presoji ministra za pravosodje, ali je uveljavitev našega prava smotrna, čeprav dejanje v tuji državi ni inkriminirano (INKRIMINACIJA = obtožba).

PASIVNO PERSONALITETNO NAČELO □ *tujec zoper našega državljana ali RS v tujini*

Naš KZ se uveljavi glede tujega državljana, ki je v tujini storil kaznivo dejanje proti našemu državljanu ali proti naši državi - če se seveda pri nas zaloti ali ga naši državi izročijo. Načelo je subsidiarno - naš KZ se uveljavi in uporabi le, če ni zadostno tisto kazensko pravno varstvo, ki ga nudi tuja država.

UNIVERZALNO NAČELO □ *tujec zoper tujca v tujini*

Naš KZ velja in se uporabi zoper tujega državljana, ki je v tujini storil kaznivo dejanje zoper tujega državljana ali zoper tujo državo - bil pa je zaloten pri nas. To načelo je utemeljeno z mednarodno solidarnostjo pri zatiranju najhujših oblik kriminalitete. Načelo je subsidiarno in vezano na identiteto norme. Poleg tega obstaja omejitev, da naše sodišče ne more izreči hujše kazni od tiste, ki je predpisana z zakonom tuje države, v kateri je bilo kaznivo dejanje storjeno.

Glede načela identitete norme je v KZ RS vnesena izjema. Nanaša se na dejanja, ki veljajo za kazniva po splošnih pravnih načelih, priznanih od mednarodne skupnosti. Z dovoljenjem ministra za pravosodje se sme namreč po KZ preganjati storilec (v primerih iz 123.čl.) ne glede na zakon države, v kateri je bilo kaznivo dejanje storjeno, če gre za dejanje, ki je takrat, ko je bilo storjeno, veljalo za kaznivo po splošnih pravnih načelih, priznanih od mednarodne skupnosti.

S pojmom "splošna pravna načela, priznana od mednarodne skupnosti" je mišljeno mednarodno kazensko pravo v pomenu kazensko pravnih norm, ki potem, ko jih ratificira določeno št. držav, veljajo neodvisno od nacionalne kazenske zakonodaje (tudi, kadar so določbe nacionalne zakonodaje v nasprotju z njimi). Take norme so vsebovane v multilateralnih mednarodnih konvencijah in paktih. Smisel te določbe izhaja iz možnosti, da kakšna država ne bi sprejela kake mednarodnopravne kazenske norme v svojo nacionalno zakonodajo.

TEMELJNA NAČELA KAZENSKEGA PRAVA

1. načelo legitimnosti in omejenosti represije
1. načelo zakonitosti
1. načelo humanosti
1. načelo subjektivne ali krivdne odgovornosti
1. načelo individualizacije kazenskih sankcij

1. NAČELO LEGITIMNOSTI IN OMEJENOSTI REPRESIJE

pomeni zahtevo po moralni in etični upravičenosti vsakega represivnega posega v človekove svoboščine in pravice na zakonodajni in na praktični ravni. Kazensko pravo se je vselej pojavljalo kot ovira za uveljavljanje neomejene moči, samovolje, arbitrarnosti in nečlovečnosti vsakokratnih nosilcev družbene moči in oblasti, predvsem na področju represije. (prof. Djordjević: norme, zapovedi in prepovedi prava vsebujejo privolitev in podporo družbene skupnosti, tako da uporaba sile ni nujna oz. je nujna samo za majhno število kršilcev.)

Načelo legitimnosti v ustavi RS ni nikjer izrecno omenjeno, je pa razvidno iz njenih številnih določb. Načelo najprej obvezuje zakonodajni organ. Ta mora ob razpravi o vsaki predloženi inkriminaciji za kazenski zakonik pretehtati, če v predlogu vsebovana prepoved ali zapoved ne pomeni kršitve kakšne človekove pravice in svoboščine. Načelo pa obvezuje tudi vse organe državne represije (npr. pripor kot splošno dopusten odvzem prostosti v posameznem primeru je legitimen samo, če je zakonit, če je bil v

državi nujen, če je bil odrejen zaradi varstva katerega od priznanih ciljev represije in če pristojni organ ni imel druge možnosti za zagotovitev cilja - npr. z varščino brez odvzema prostosti).

(2.čl. KZ - Podlaga in meja kazenskopravne prisile): “Določanje kaznivih dejanj in predpisovanje kazenskih sankcij v zakonu je upravičeno samo, kadar in kolikor varstva človeka in drugih temeljnih vrednost ni mogoče zagotavljati drugače.” določba pove, da je kazenskopravna prisila samo eno izmed sredstev za preprečevanje in zatiranje nevarnih dejavnosti, in to sredstvo je treba skrajno varčno uporabljati. Temu načelu pravimo tudi **ULTIMA RATIO** (poslednje sredstvo).

2. NAČELO ZAKONITOSTI

Ena izmed pglavitnih zahtev revolucionarne buržoazije v boju proti fevdalni družbeni ureditvi (še posebno na kazenskopravnem področju) je bila uveljavitev načela zakonitosti - reakcija zoper samovoljnost, arbitrarnost in krutost fevdalnega pravosodja. Najvišji organ države (parlament) naj z zakonom vnaprej natančno določi, katera dejanja so kazniva, in zanje vnaprej predpiše kazni, ki se smejo izreči. To stališče je bilo uveljavljeno že konec 18. stol. v nekaterih zakonodajah, posebej pa v prvem kazenskem zakoniku po francoski revoluciji (1791). V 19. stol. so to načelo vnesli v vse kazenske zakonike (šele takrat se je uveljavilo), v kazenskopravni teoriji pa je postalo znano kot: “*nullum crimen, nulla poena sine lege praevia.*”

Načelo je izrecno zapisano v ustavi RS v poglavju o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (28. čl. - načelo zakonitosti v kazenskem pravu).

V zvezi s tem načelom se pojavi vprašanje o dopustnosti analogije kot sredstvu za izpolnjevanje praznin v kazenskem pravu. Analogiji juris in legis sta v kazenskem pravu prepovedani, ker sta v nasprotju z načelom zakonitosti, z izrecno določbo ustave in KZ.

- 7* **analogija juris (pravna):** za kaznivo dejanje se šteje tisto, ki ni zapisano v zakonu, iz splošnih pravnih načel pa izhaja, da je družbi nevarno.
- 8* **analogija legis (zakonska):** neka kazenskopravna norma se raztegne tudi na primere, ki jih zakon izrecno ne navaja, so pa podobni tistim, ki so navedeni v normi.
- 9* **analogija intra legem:** zakonodajalec je v opisu kaznivega dejanja navedel nekaj njegovih znakov, ne pa vseh, ki bi se lahko pojavili - v takih primerih zakon uporabi besedilo: “... in v drugih primerih...” ali pa poveže besedilo po smislu s prejšnjim.

3. NAČELO HUMANOSTI

Sistem, ki naj temelji na spoštovanju in varstvu človekovih pravic, izhaja iz vrednote človekovega dostojanstva. Ustava RS poudarja to načelo v svojih določbah (npr. izključitev smrtne kazni, prepoved mučenja, spoštovanje človekove osebnosti in njegovega dostojanstva v kazenskem in drugih postopkih, odvzemom prostosti in izvrševanjem kazni, osebno dostojanstvo in varnost).

Med razvojem kazenskega prava se je to načelo uveljavljalo zelo počasi in z veliko težavami. Tudi danes ni resnično spoštovano v vseh državah (tudi v visoko razvitih državah). Gre predvsem za vprašanje, kako naj ravnajo pristojni državni organi in organi kazenskega pravosodja s tistim, ki je osumljen, obdolžen ali obtožen, da je storil kaznivo dejanje, kakšne sankcije se lahko zanj uporabijo in kako ravnajo z obsojencem organi, pristojni za izvršitev kazenskih sankcij. Uveljavilo se je spoznanje, da predolge kazni odvzema prostosti (nad 10 let) bolj škodujejo kot koristijo, enako pa velja tudi za kratkotrajne kazni zapora (do 6 mesecev oz. 1 leta). Čedalje bolj se uveljavlja težnja po zamenjavi kazni odvzema prostosti z drugačnimi kazenskimi sankcijami, brez odvzema prostosti.

4. NAČELO SUBJEKTIVNE (KRIVDNE) ODGOVORNOSTI

pomeni, da povzročitev prepovedane in škodljive posledice sama po sebi še ne zadostuje za uporabo kazni zoper storilca. Kazen se sme uporabiti, če je dokazano, da je obtoženec zares storil dejanje in če je ugotovljeno, da je kazensko odgovoren. Kazenska odgovornost storilca pa pomeni, da se je v trenutku kaznivega dejanja zavedal, da dela nekaj, česar ne bi smel, kar je v nasprotju z njegovimi človeškimi, moralnimi, družbenimi ali pravnimi obveznostmi oz. da bi se bil tega vsaj moral in mogel zavedati – tak storilčev subjektivni odnos do dejanja, ki ga je storil, in do prepovedane posledice, ki jo je povzročil, imenujemo **krivda** - ta se mora v vsakem primeru ugotoviti (nikoli se ne sme predpostavljati).

Načelo subjektivne ali krivdne odgovornosti pomeni tudi, da je kazenska odgovornost samo individualna in je eno najpomembnejših načel našega kazenskega prava (izpeljano je v določbah splošnega dela KZ).

Nasprotje temu načelu je načelo objektivne odgovornosti - tu ni pomembno ali je imel storilec do omenjenih prepovedi ali zapovedi in do svojega dejanja in posledice tega dejanja kakšen očitka vreden subjektiven odnos – zadostuje, da je s svojim ravnanjem povzročil prepovedano posledico.

5. NAČELO INDIVIDUALIZACIJE KAZENSKIH SANKCIJ

pomeni prilagoditev kazenske sankcije nevarnosti konkretnega kaznivega dejanja in storilčevi osebnosti tako, da bodo doseženi nameni kazenskih sankcij. Načelo v KZ ni nikjer izrecno omenjeno, v njegovih določbah pa sta vsebovani dve vodili za individualizacijo - pravičnost in smotrnost (npr. določbe o odmeri kazni, o pogojni obsodbi in sodnem opominu, o varnostnih ukrepih, o namenu vzgojnih ukrepov in kazni za mladoletnike). V kazenskem pravosodju je individualizacija kazenskih sankcij pravzaprav postopek, s katerim naj se zagotovi prava mera in ravnotežje med načeloma pravičnosti in smotrnosti v posameznem primeru (pri tem mora imeti pravičnost prednost, kadar v njenem okviru ni mogoče doseči tudi smotrnosti). To zagotavlja z zakonom določen razpon kazni, ki se sme izreči za določeno kaznivo dejanje. Tudi za uporabo drugih vrst kazenskih sankcij (npr. varnostni ukrepi) so določeni natančni in ozki okviri - predvsem zato, ker ti ukrepi niso vezani na vrsto in težo kaznivega dejanja (ki sta objektivno merilo pravičnosti) temveč na storilčevo osebnost in na nevarnost, da bo ponavljal kazniva dejanja.